

Ingibjörg Thorsteinsdóttir

Kultur eller teknik – refleksjoner over hvordan domme skrives

Sandsynligvis er dommere tilbøjelige til at bruge mere uklart og unøjagtigt sprog end nødvendigt, og deres fagterminologi forstås ikke af alle. Årsagerne til dommeres sprogbrug diskuteres i denne artikel. Det hævdes, at årsagerne er mangfoldige og rodfæstet i fagkulturen og traditioner. For at ændre sproget er det nødvendigt at se på flere forskellige faktorer, der ligger dybere end dommeres kendskab til sproget, for eksempel uddannelse, dommeres rolleopfattelse, hvem de skriver til, samt overvejelser over hvorfor domme muligvis er uklare med vilje. Derfor er det tvivlsomt, om formelle retningslinjer kan være til nytte, medmindre man på samme tid ser på de underliggende faktorer.

Talrige elementer i og omkring domstolenes virksomhed viser direkte og indirekte, at dommere udøver en del af statsmagten. Dommerens stol er placeret højere end andre borde i retssalen, øvrige personer i salen bliver sat op foran dommeren, og tillige viser etiketten i retssalen, at dommeren har magt: Alle rejser sig for ham, når han træder ind i salen (eller – burde i hvert fald gøre det) og tiltaler ham formelt og høfligt. Dommeren er udstyret med en hammer til at styre mødet og så videre. Andre synlige genstande i retssalen viser, at hans magt er upersonlig; han er iført en kappe, som symboliserer, at han ikke optræder i egen person men som en del af en offentlig myndighed. Det siger sig selv, at denne symbolske ramme om den dømmende magt påvirker, hvordan dommere bruger sproget i deres domme. En dom er sidste led i en lang proces, hvis formål er at bruge magt – den dømmende magt. Og magtudøvelsen kommer ultimativt til udtryk i, at dommeren har det sidste ord i forhold til ens rettigheder og pligter eller straf.

Denne symbolske ramme for domstolene bygger på en århundreder gammel

tradition – den stammer fra en tid, hvor folk var underordnet en myndighed de ikke skulle eller kunne forstå. Den tid er for længst forbi, heldigvis, men lever stadig i visse reminiscenser. I de samfund, vi lever i, som bygger på demokrati samt åben og veloplyst debat, stilles der store krav til ligestilling mellem borgerne, og man er meget bevidst om borgernes ret over for statsmagten. Retsvæsenet nyder som andre dele af statsmagten udelukkende tillid fra befolkningen, hvis det udnytter sin magt med en vis ydmyghed og under den forudsætning, at dets magt egentlig kommer fra borgerne og i kraft af den traktat samfundet er bygget på.

Ud fra denne synsvinkel må der ses kritisk på sproget i domme. Hvis det påstås, at domme er uklare eller uforståelige, og hvis kritikken er berettiget, må den pågældende kritik tages alvorligt. Kravet må være, at de, der gav dommerne deres jurisdiktion – altså borgerne – forstår, hvordan og hvorfor magten håndteres.

Det må bemærkes, at jeg tager forbehold for kritikken – at jeg siger HVIS kritikken af sproget i dommene er berettiget. Man kan se, at dette i de andre nordiske lande og flere andre steder er blevet undersøgt ganske grundigt, og at man har taget forskellige foranstaltninger for at sikre, at domme bliver skrevet på et enkelt og klart sprog. Men hvis jeg blev spurgt, om de islandske dommers sprog er svært eller let at forstå for den almene offentlighed, det vil sige for ikke-jurister, ville mit svar ærligt talt være, at jeg ingen idé har om det. Årsagen er, at emnet ikke er blevet diskuteret i Island i særlig høj grad, og så vidt jeg ved, er der ikke blevet foretaget nogen undersøgelser af, hvorvidt sproget i de islandske domme er unødvendigt vanskeligt at forstå. Kun få artikler er blevet udgivet om emnet på islandsk, og de fleste af dem har nogle år på bagen. Hjördís Hákonardóttir, tidligere højesteretsdommer, har skrevet to artikler, én fra 1992 og én fra 2001. Så vidt jeg ved, er hun den eneste dommer, der har skrevet om emnet. Der er også nogle lingvister, der har skrevet om emnet, men her er kun tale om ganske få artikler.

I en af artiklerne, som Hjördís har skrevet (2002), fortæller hun generelt om det juridiske sprog, og hun mener, at det ikke udgør så stort et problem i Island, som det gør mange andre steder – for eksempel i Danmark. Som forklaring nævner hun blandt andet, at det juridiske sprog var islandsk, fra man begyndte at nedskrive love, i modsætning til i Danmark, hvor de første love var på latin (med dansk oversættelse). Hun nævner også, at sproglig purisme i kølvandet på den nationalistiske renæssance i slutningen af det 19. århundrede så at sige rensede det offentlige sprog, som i vid udstrækning var latin-farvet dansk. Det er også velkendt, at islændinge er ganske optaget af at tage vare på deres sprog, blandt andet ved at lave nye ord i stedet for at bruge udenlandske ord. På den måde har vi kunnet bibeholde vis ensartethed i sproget.

I retsplejeloven findes der en kort beskrivelse til dommere af, hvordan man bør skrive domme: Der står specifikt i loven, at ”domme skal være kortfattede og præcise” – uden at der gives yderligere instruktioner i sprogbrug. Desuden er der aldrig blevet vedtaget

en formel sprogpolitik for domstolene eller udgivet retningslinjer for dommere. I 2011 vedtog vi dog love om det islandske sprog, hvor der i paragraf 10 står, at det offentlige sprog skal være veludført, enkelt og klart. Dette generelle krav gælder for domme såvel som for alle andre offentlige dokumenter.

Hvis jeg spurgte mine kolleger ved Byretten i Reykjavik, om de synes, de skriver enkle og letforståelige tekster, så ville de fleste svare ja: At de skriver så klart, som det pågældende emne tillader – emnet er jo, trods alt, ofte ganske komplekst.

På den anden side kan man ikke undgå at bemærke, at mange andre, som står uden for juridiske kredse, mener noget andet, og at det ofte viser sig i kyniske kommentarer eller direkte kritik.

Dette viser, at det langt fra vides med sikkerhed, om islandske domme faktisk er skrevet på et enkelt og klart sprog – vi mangler altså undersøgelser på området til at sige noget mere om det med sikkerhed. Min hypotese er, at der er gode muligheder for at forenkle teksten i domme og gøre den mere koncis. Jeg mener, at den kritik dommere, og jurister generelt, får fra ikke-jurister har noget på sig, som må tages alvorligt. Men det tror jeg ikke sker, medmindre dommerne selv, villigt eller modvilligt, ser på deres egne domme og i tillæg svarer på, hvorfor dommere og jurister på andre områder ofte benytter et vanskeligere sprog, end det egentlig er nødvendigt. Det er med andre ord ikke nok at fortælle dommerne, at deres domme bør være klare og forståelige og på samme tid korte, som der står i den islandske retsplejelov, eller give dem retningslinjer for enkelte punkter.

Sprog og bevidsthed er koblet tæt sammen

Jeg er altså i tvivl om, om man kan ændre på en gruppe menneskers traditionelle sprogbrug, for eksempel dommeres, medmindre man undersøger årsagerne til den etablerede tradition. Hvis nogen opstiller retningslinjer eller forsøger at lære folk andre måder at skrive på, må det være fordi de mener, at årsagen ligger i manglende viden eller færdigheder. Det kan da godt være, at dommerne kunne vide mere om sprogbrug og grammatik, men jeg tror, der er flere og mere forskelligartede forklaringer på deres sprogbrug. Min hypotese er denne: Hvis man vil ændre på, hvordan dommere skriver deres domme, bliver man nødt til at ændre på deres idéer om sig selv og deres arbejde. Disse antagelser, som jeg vil nævne et par af, vedrører kun i ringe grad færdigheder eller viden om sprogbrug. I min analyse har jeg haft gavn af og nydt en artikel af Leif Becker Jensen (2007) ”Klarsprog – kommunikationsteknik eller holdningsændring”, hvori han påpeger, at det, der lurer under overfladen – ligesom med isbjerger – er meget større end det, vi ser over overfladen.

Leif Becker Jensen hævder, at det er sværere at ændre folks sprogvaner end deres rygevaner. Og han mener, at grunden til dette er, at ens sprog og selvbillede er nært beslægtede: ”Sprog og bevidsthed er koblet tæt sammen og er to sider af samme sag:

Sproget er udtryk for vores bevidsthed og holdninger, og omvendt: Når man stiller spørgsmålstejn ved og problematiserer folks sprog, så problematiserer man også deres *bevidsthed* og *holdninger*” (s. 12). Jeg tror, der er meget rigtigt i det, Becker siger – jeg synes dette stemmer overens med den virkelighed, jeg står overfor i mit arbejde.

Som samfundsklasse har dommere på mange punkter den samme baggrund, i hvert fald i et vist omfang. Vi er alle jurister – i Island er dommere næsten udelukkende uddannet fra det samme jurastudie. Allerede på første år af jurastudiet påbegyndes en meget effektiv formning af holdninger og identitet. Der opstår en særlig fagkultur, fordi man på jurastudiet uddanner de studerende til embedsmænd og myndighedspersoner. Blandt det, der undervises i fra første dag, er arbejdet med definitioner og fagterminologi, og gradvist bliver det så rodfæstet i én, at man hellere vil anvende disse udtryk frem for mere hverdagsagtige ord, som måske ville dække ligeså godt over det, man ville sige. Og det smitter endog af på vores hverdagsprog uden for retten.

Det ville være svært at få jurister til at bruge mindre fagterminologi – udelukkende af den ene grund, at fagterminologien fylder så meget på jurastudiet. Og så lader jeg argumenterne for at fagterminologien kan være gavnlig ligge, nemlig at den kan gøre teksten klarere og mere præcis, selvom det kræver en del forkundskaber. Faktisk kan man argumentere for, at alle diskussioner om det juridiske sprog skulle begynde med et kritisk blik på jurastudiet og den holdningsudvikling, der finder sted fra studiets første undervisningsdag.

For det andet er dommervirket en del af en etableret tradition – hvilket yderligere giver domsteksten visse begrænsninger, foruden definitionsmanien og brugen af fagtermer. Sprogbrugen er mere formel, mere højtidelig og mere arkaisk end i andre slags tekster, og det er vanskeligt for de enkelte dommere selv at begynde at ændre på dette. Selv hvis en dommer tvivler på, at denne sproglige tradition virkelig er til gavn, er han eller hun i stor fare for selv at tage de samme skikke op som årene går, og med tiden kan det, der forekommer besynderligt formuleret for en ny dommer, komme til at lyde så normalt, at han ikke engang lægger mærke til, at han faktisk selv har tilegnet sig denne mærkværdighed.

Jeg nævnte tidligere retsvæsenets symbolske ramme. Denne ramme påvirker åbenlyst dommeren. Kappen er et symbol på upersonligheden: Dommeren er ikke en person, men en del af en større helhed. På samme måde tjener jurister retten, og de bærer også kappe i retssalen. Dette påvirker deres adfærd og udtryksevne. På et af de første retsmøder, jeg styrede, husker jeg, hvordan det forvirrede mig, at advokaterne talte om sig selv i tredje person: ”Sagsøgers advokat baserer ... og så videre”. Jeg troede, at han refererede til en anden end sig selv! Dommeren henviser også til sig selv i tredje person – ”dommeren anser” – eller endda til sig selv som institution – ”retten anser”. Jeg var helt uvant med dette fra mit tidligere job, da jeg begyndte mit retslige arbejde, men

i dag er jeg derimod for generet til at bruge første-persons-pronomener, når jeg henviser til mig selv, når jeg skriver e-mails til advokater. Brugen af disse ord er ikke bare en tankeløs vane, men bygger på en særlig forestilling om afstand og upersonlighed. Hvis vi ønsker at ændre på dette – hvilket uden tvivl ville forenkle teksten og rykke sproget i retning af en mere almindelig sprogbrug – så bliver vi nødt til at være enige om at rykke den dømmende magt nærmere dem vi taler med. Og i samme øjeblik må der opstå spørgsmål om, hvorfor vi bærer kappe i retssalene, eller hvorfor vi har en regel om, at alle skal rejse sig for dommeren, når han træder ind i retssalen.

Uklart med vilje?

Det er også velkendt at domme, ligesom forskellige andre juridiske tekster, er beregnede til at blive læst af flere mennesker end bare den pågældende sags parter. Modtagerne er mange, og for mig står det ikke klart, i hvilket omfang dommere har parterne i tankerne, når de skriver domme. Andre, der læser og vurderer domme, omfatter blandt andet advokater og andre dommere, og i tilfælde af byretsdomme, dommere ved højere domstole. Så selv om dommere måske ikke siger det højt, så mener jeg, at det er dommerkredsen, man helst lytter til. Og selvom ens dom bliver kritiseret af forskellige grupper af folk, så er det den kritik, man får fra Højesteret, som rammer hårdest.

Sommetider kan dommere også synes, at det er bedre at sige mindre end mere, selvom teksten herved bliver mere uklar – dersom man stikker hovedet langt ud, er der større risiko for, at det bliver hugget af! Dette er givetvis også knyttet til traditionen. Det er for eksempel en fast regel i islandske domme at springe det meste af begrundelserne for visse dele af dommens afgørelse over, for eksempel begrundelsen for bestemmelsen af sagsomkostninger.

Det kan derfor ikke udelukkes, at en dom i visse tilfælde er skrevet uklart med vilje. Jeg håber ikke, jeg beskylder mine kolleger for noget, de er absolut uenige i, men nogle gange finder jeg ingen anden forklaring på en uklar ordlyd i en dom, end at man simpelthen har villet have den på dén måde. Årsagen kunne for eksempel være, at konklusionen i en kollegial ret kan være et kompromis mellem forskellige synspunkter; man bliver enige om ét lidt uklart resultat snarere end at have ét eller flere dissens. I andre tilfælde kan det kan være, at dommeren finder, at en bestemt konklusion er korrekt i den pågældende sag, men vil undgå at dommen skaber generel eller bred præcedens.

Det kan også være, at dommenes epistemiske forudsætninger påvirker, hvordan de skrives. Med dette mener jeg, at jurister har forskellige ideer om, hvorvidt og i hvilket omfang domstolsafgørelser er retsskabende, det vil sige at domme ikke bare anvender lovene men også bestemmer indholdet af en retsregel. Der findes dommere, som påstår, at der ikke findes spor af retsskabende elementer i dommerens opgave.

Selv om der ikke er mange, som erklærer sig helt enige i dette udsagn, så tror jeg, at dommere helst vil undgå at det skinner igennem, hvor stor en andel af deres domme der er baseret på deres subjektive vurdering. Der er noget ubehageligt ved at erkende, at dommeren, når alt kommer til alt, ofte ikke har andet at basere afgørelsen på end sin egen dømmekraft. Her kan man i stedet ty til den løsning at iklæde afgørelsen en juridisk argumentation så at sige: fremsætte dommen som en definition af begreber og betingelser snarere end som en ren vurdering. Og resultatet vil være, at det ikke er helt klart, hvad resultatet er baseret på.

I andre tilfælde sker det samme ved at få eller ingen argumenter fremsættes med sætninger som ”med hensyn til sagens omstændigheder” uden at omtale de omstændigheder, dommeren henviser til, yderligere, eller ved at henviser til en upersonlig vurdering ”dommen anser et eller andet..”, eller argumentet kan være helt udeladt: ”det anses for hensigtsmæssigt...”. Måske synes nogen, det er letsindigt af mig at fremsætte sådanne synspunkter, og det kan også godt være, at mine kolleger ville protestere højlydt. Men jeg vil minde dem om, at jeg ikke er den eneste, der har spekuleret over det her, og spekulationer af denne art er bestemt ikke nye. I 1897 skrev den amerikanske dommer Oliver Wendell Holmes således i sin kritik af det, han kalder ”den falske forestilling om loven som logisk deduktion: ”Behind the logical form lies a judgement as to the relative worth and importance of competing legislative grounds, often an inarticulate and unconscious judgement, it is true, and yet the very root and nerve of the whole proceeding.” (s. 154-155)

Afslutning

Her vil jeg slutte, selvom jeg sagtens kunne nævne flere eksempler på dette, som Leif Becker Jensen anser for at være den del af isbjerget, der ligger under vandoverfladen. Hvis ovenstående faktorer, om end bare i mindre grad, har indflydelse på, hvordan domme skrives, således at de bliver sværere end nødvendigt at forstå, så er det indlysende, at det ikke vil ændre sig blot ved at give dommere vejledning eller retningslinjer for klarsprog. Der skal mere til. Alle de elementer, jeg har nævnt ovenfor, har det til fælles, at de ændres meget langsomt, og at forandring skal komme indefra så at sige; det er fra dommerne selv og juristerne generelt. Efter min mening er der brug for alle mulige bestræbelser for at påvirke, hvordan domme skrives. Men man må være opmærksom på de betingelser, der ligger til grund for sprogbrugen, eller i det mindste føre dem frem i lyset, så man kan diskutere dem.

Referencer

- Jensen, Leif Becker, 2007: "Klarsprog – kommunikationsteknik eller holdningsændrig" i *Klart språk i Norden*, s. 11-24, <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive>
- Hjördís Hákonardóttir, 1992: "Tungutak lögfræðinnar" i Gizur Bergsteinsson níræður 18. apríl 1992 (red. Páll Skúlason), s. 261-277
- Hjördís Hákonardóttir, 2002: "Lagamálið – tæki valds og réttlætis" i *Málfregnir* 2002;12 s. 43-48.
- Holmes, Oliver Wendell, 1997: "The Path of the Law" i Louis Menand (ed.) *Pragmatism, a reader* s. 145-169. New York. Vintage Books.

Summary

Judgments are likely to be written in unclear and vague language and frequent use of legal terms can in itself make the text difficult to understand. This article discusses the reasons behind the way judges use language. It argues that the reasons are manifold and deep-rooted in the traditions of the profession. Therefore, any attempt to change the language has to focus on the underlying factors, starting with attitudes fostered in law school, the professional self-image of judges and those for whom judgments are written. We also discuss whether and why the language judges use may to some extent be intentionally vague.

Bibliografiske opplysninger

Thorsteinsdóttir, Ingibjörg, 2016: Kultur eller teknik – refleksjoner over hvordan domme skrives. I: *Fra myndig maktsspråk til klar kommunikasjon · Rapport fra Nordisk klarspråkskonferanse Oslo 28.-29. mai 2015, 91-97.*

<http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn>

© Författarna och Nätverket för språknämnderna i Norden
